

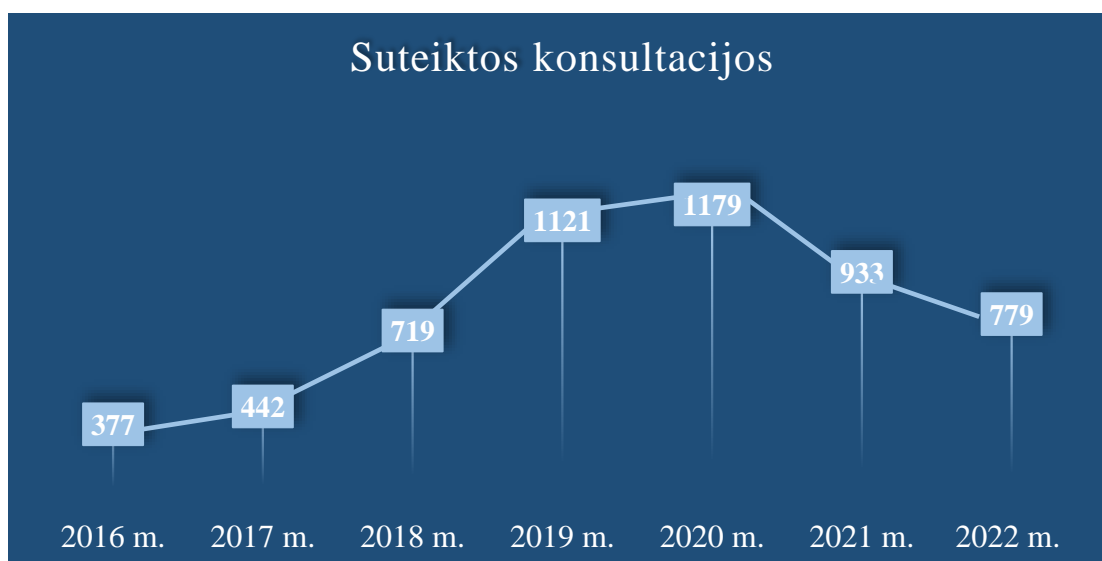
KONSULTAVIMAS IR INFORMAVIMAS

Suinteresuotų asmenų konsultavimas ir informavimas žurnalistų etikos inspektoriatu kompetencijai priskirtais klausimais yra reikšminga Tarnybos darbo dalis. Į Tarnybą, kaip kompetencijas žiniasklaidos teisės ir žmogaus teisių apsaugos žiniasklaidos srityje telkiančią instituciją, kreipiamasi ne tik su skundais, bet ir su įvairiais paklausimais, prašymais suteikti konsultacijas bei informaciją visuomenės informavimo srityje. Tarnyba stengiasi, kad šios paslaugos būtų kokybiškos ir prieinamos kuo platesniam visuomenės ratui. Tokiu būdu ne tik didinamas Tarnybos žinomumas visuomenėje, bet ir stiprinamas supratimas apie žmogaus teisių apsaugą žiniasklaidoje.

Kiekvienas asmuo, kuriam kyla klausimų dėl viešosios informacijos skelbimo, žmogaus teisių apsaugos, saviraiškos ir informacijos laisvės realizavimo visuomenės informavimo priemonėse, gali kreiptis į Tarnybą dėl konsultacijos. Konsultacijos teikiamos žodžiu (telefonu arba atvykus į Tarnybą), raštu, elektroniniu paštu. Kiekvienas Tarnybos interneto svetainės lankytojas gali užduoti klausimą, palikti pastabą, pateikti pasiūlymą užpildydamas specialią formą, taip pat pateikti užklausa per Tarnybos Facebook paskyrą. Tarnybos atstovai kiekvienam operatyviai atsako, suteikia prašomą informaciją ar konsultaciją. Siekiame efektyviai patenkinti kiekvieno į Tarnybą besikreipiančio asmens teisėtus ir pagrįstus lūkesčius.

2022 m. Tarnyba iš viso suteikė 779 konsultacijas (žr. 18 diagramą). Lyginant su praėjusiu ataskaitiniu laikotarpiu, bendras suteiktų konsultacijų skaičius sumažėjo (2021 m. – 931, 2020 m. – 1179, 2019 m. – 1121). Manytina, kad tam įtakos turėjo pastaruosius keletą metų vykdytas aktyvus Tarnybos komunikacinis darbas įvairiais visuomenės informavimo kanalais, metodinė ir šviečiamojo pobūdžio veikla, projektinės veiklos rėmuose paruoštos bei viešai paskelbtos gairės ir kitos edukacinės priemonės. Kaip ir ankstesniais metais, daugiausia dėmesio susilaukė Reglamento (ES) 2016/679 aiškinimo ir taikymo žiniasklaidos srityje klausimai. Tai sudaro apie du trečdalius visų teikiamų konsultacijų. Nors šis asmens duomenų apsaugos reformą įgyvendinęs Europos Sąjungos teisės aktas imtas taikyti dar 2018 m. gegužės 25 d., tačiau Tarnybos veikloje stebime, kad klausimų dėl situacijų, kai asmens duomenys tvarkomi žurnalistikos, akademinės, meninės ar literatūrinės saviraiškos tikslais, vis dar gausu.

18 diagrama

Konsultavimo praktikoje išlieka aktualūs klausimai, susiję su žurnalistų (visuomenės) teisės į informaciją ir asmens duomenų apsaugos pusiausvyra. Tarnyba sulaukia žurnalistų, viešosios informacijos rengėjų (skleidėjų) užklausų dėl konsultacijų, išaiškinimo dėl teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų ir teisės į duomenų apsaugą pagal Reglamentą santykio. Ne tik nacionaliniu, bet ir Europos Sąjungos lygiu susiduriama su problema, kai neteisingai aiškinant Reglamentą, yra nepagrįstai ribojama žurnalistų teisė į informaciją, ypač kai kalbama apie žurnalistinius tyrimus, susijusius su viešaisiais asmenimis, biudžeto lėšų panaudojimu. Priešingai savo prigimčiai, Reglamentas (ES) 2016/679 tapo valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų priedanga, siekiant išvengti žiniasklaidos dėmesio gvildenant viešąjį interesą tenkinančias temas.

Valdžios ir viešojo sektoriaus atstovai į Tarnybą dažniausiai kreipiasi prašydami konsultacijų dėl duomenų teikimo žurnalistams galimybės, teiktinų duomenų apimtys, žurnalistų sąvokos, žurnalistinės veiklos apibrėžimo išaiškinimo. Daugiausia neaiškumų Teisės gauti informaciją ir duomenų pakartotinio naudojimo įstatymą įgyvendinančioms institucijoms kėlė vis labiau populiarėjančių laisvai samdomų žurnalistų ir piliečių žurnalistikos atstovų statusas bei jų teisė gauti informaciją, ypač susijusią su asmens duomenimis. Pažymėtina, kad teismų praktika yra formuojama ta linkme, jog siekiant atsižvelgti į saviraiškos laisvės svarbą visai demokratinėi bendruomenei, su ja susijusias sąvokas, įskaitant žurnalistiką, reikia aiškinti plačiai. Išimtis žurnalistikos veiklai nėra siejama su darbo teisiniais santykiais konkrečioje žiniasklaidos priemonėje ar profesiniu priklausymu žurnalistų profesinei organizacijai. Ji suteikiama kiekvienam asmeniui, užsiimančiam veikla, kurios tikslas – bet koku perdavimo būdu visuomenei skleisti informaciją, nuomones ar idėjas.

Vertinant tendenciją, kad probleminių situacijų dėl žiniasklaidos atstovų teisės gauti informaciją iš viešojo sektoriaus subjektų nemažėja, Tarnyba identifikavo poreikį plačiau supažindinti viešajame sektoriuje veikiančias institucijas su esminiais kriterijais ir taisyklėmis, kaip teisingai nustatyti žurnalistų teisės į informaciją ir teisės į duomenų apsaugą pagal Reglamentą santykį. Šis poreikis ir sukaupta institucinė patirtis paskatino Tarnybą projektinės veiklos rėmuose parengti ir viešai paskelbti Gerosios praktikos vadovą, t. y. praktinio pobūdžio gaires dėl informacijos, kuria disponuoja viešajame sektoriuje veikiančios institucijos ir kurioje esama asmens duomenų, teikimo žiniasklaidos atstovams (toliau – Gairės).

Šiame dokumente aiškiai ir nuosekliai pateikiama konkreti veiksmų seka, algoritmas, kaip reaguoti (veikti) gavus žiniasklaidos atstovo prašymą pateikti informaciją, kurioje yra asmens duomenų. Atsižvelgiant į viešajame sektoriuje veikiančių institucijų dažniausiai keliamus klausimus, Gairėse pateikiamos esminės taisyklės ir rekomendacijos dėl asmens duomenų teikimo vertinimo kriterijų. Gairėse išsamiau paaiškinami žurnalistikos tikslo/žurnalistinės veiklos apibrėžimo ypatumai, subjekto tinkamumo nustatymo specifika, priskyrimo viešųjų asmenų kategorijai ir viešojo intereso įtaka priimant sprendimus dėl duomenų teikimo ir pan. Tinkamai taikyti Reglamentą ir šalinti nepagrįstai sukuriamas kliūtis turėtų padėti Gairėse pateikiami praktiniai patarimai, užklausų ir atsakymų į jas šablonų projektai, standartinių atsakymų pavyzdžiai, aktualios teisinės bazės ir teismų praktikos analizė.

Siekdama didesnio tikslinių grupių (žiniasklaidos ir viešojo sektoriaus) atstovų įsitraukimo į Gairių projekto svarstymus, Tarnyba surengė viešąsias konsultacijas. Viešųjų konsultacijų metu Tarnyba savo interneto tinklalapyje pristatė Gairių projektą ir kreipėsi į žiniasklaidos atstovus, valstybės institucijas ir visus suinteresuotus asmenis su prašymu teikti komentarus, pastabas ir pasiūlymus dokumento tobulinimui. Tarnyba įvertino, išanalizavo, apibendrino visas pastabas ir pasiūlymus,

gautus viešųjų konsultacijų metu (gauta pastabų ir pasiūlymų iš 25 suinteresuotų subjektų), į daugelį iš jų atsižvelgė priimdama galutinę Gairių redakciją.

Viešojo valdymo kultūra remiasi skaidrumo, atskaitomybės, atvirumo visuomenei principais. Informacijos, kurioje yra asmens duomenų, iš viešojo sektoriaus institucijų prašantys žiniasklaidos atstovai turi užtikrinti teisėtą ir sąžiningą tolimesnį duomenų tvarkymą. Tokia abipusiais įsipareigojimais grįsta viešojo sektoriaus ir žiniasklaidos sąveika duomenų prieinamumo srityje geriausiai atspindi saviraiškos laisvės svarbą demokratinėje visuomenėje. Gairės yra rekomendacinio pobūdžio dokumentas. Jos nepretenduoja išspręsti visų Reglamento (ES) 2016/679) interpretavimo problemų ar pateikti universalių atsakymų į visus klausimus. Kiekviena duomenų tvarkymo situacija vertinama individualiai, atsižvelgiant į konkrečius ypatumus. Gairės galėtų tapti orientyras, padėsiantis viešojo sektoriaus institucijoms atlikti tinkamą tvarkomų duomenų proporcingumo vertinimą, skaidriai teikti informaciją bei asmens duomenis žurnalistams, užtikrinant tinkamą informacijos laisvės ir asmens duomenų apsaugos pusiausvyrą.

Ataskaitiniu laikotarpiu prašymuose konsultuoti dažnai buvo keliami klausimai, susiję su asmenų filmavimu (fotografavimu) viešose vietose, renginiuose, ugdymo įstaigose, tokių atvaizdų viešu skelbimu, vaikų nuotraukų platinimu be tėvų sutikimo, asmens vardo, pavardės, atvaizdo, gyvenamosios vietos adreso, automobilio valstybinio registracijos numerio skelbimu, informacijos apie asmens sveikatą, duomenų subjektų teisių visuomenės informavimo priemonių veikloje įgyvendinimu. Sugriežtinti asmens duomenų teisinės apsaugos reikalavimai išaugino didesnę poreikį konsultuotis dėl tinkamos sutikimo tvarkyti duomenis išraiškos formos, duomenų saugojimo trukmės, vaizdo stebėjimo ir neteisėto informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimo bei viešinimo. Atsižvelgiant į tai, kad asmens duomenų tvarkymui žurnalistikos tikslais Reglamentas (ES) 2016/679 taikomas ne visa apimtimi, suinteresuoti asmenys dažnai teiraujasi dėl išimčių, kai teisė į asmens duomenų apsaugą derinama su saviraiškos ir informacijos laisve, sankcijų už duomenų tvarkymo pažeidimus ir pan. Domimasi viešų duomenų prieinamumo, pakartotinio jų panaudojimo teisiniu reguliavimu.

Sulaukta prašymų suteikti konsultacijas ir dėl atvirų duomenų platformose, kuriose paprastai tvarkomi iš juridinių asmenų registru, valstybės informacinių sistemų ir kitų oficialių šaltinių surinkti duomenys, skelbiamų juridinių asmenų ir su jais susijusių fizinių asmenų asmens duomenų tvarkymo žurnalistikos tikslu. Dėl šios rūšies konsultacijų kreipiasi ir tokių duomenų platformas administruojantys asmenys, ir asmenys, kurių duomenys tose platformose yra viešai skelbiami.

Atsižvelgiant į tai, kad žurnalistine veikla gali užsiimti labai platus asmenų ratas, asmens duomenų tvarkymo teisėtumo klausimai dažnai buvo keliami ne dėl žurnalistų, o su šia profesija nesusijusių asmenų, jų parengtos ir paskelbtos informacijos (socialinių tinklų paskyrų valdytojų, turinio kūrėjų, piliečių žurnalistikos atstovų, komentarų autorių ir pan.) atžvilgiu. Nors ir nebūdami žurnalistais, tokie asmenys yra laikomi viešosios informacijos rengėjais (skleidėjais), kuriems taip pat galioja duomenų apsaugos standartai, taikomos teisinės atsakomybės priemonės.

Prasidėjus Rusijos karinei invazijai Ukrainoje ir iš esmės pasikeitus geopolitinei situacijai, Tarnyboje ženkliai padidėjo konsultacijų poreikis dėl draudžiamo turinio sklaidos. Padažnėjo klausimų, susijusių su galima dezinformacija, karo propaganda ir kurstymu, panikos kėlimu, visuomenės priešiniu, nesantaikos kalba, kurstymu diskriminuoti, sąmokslu teorijomis. Suinteresuoti asmenys domėjosi visuomenės informavimo priežiūros mechanizmu draudžiamos informacijos skleidimo atvejais, Tarnybos įgaliojimais, taikomomis poveikio priemonėmis, viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos sustabdymo ar nutraukimo sąlygomis, teisinėmis procedūromis.

Nepraranda susidomėjimo teisė būti pamirštam skaitmeninėje erdvėje. Šios teisės įgyvendinimo žiniasklaidoje galimybėmis labiausiai domisi ir siekia reputacijos problemų turintys asmenys. Visuomenės informavimo priemonės naudojami specifinėmis teisėmis, garantijomis ir išimtimis iš bendrų asmens duomenų apsaugos taisyklių. Nors teisė būti pamirštam yra įtvirtinta Reglamente, tačiau Lietuva šios teisės taikymui, kai asmens duomenys tvarkomi įgyvendinant saviraiškos ir informacijos laisvę, yra įtvirtinusi išimtį. Kai asmens duomenys tvarkomi žurnalistikos tikslu, Reglamento (ES) 2016/679) 17 straipsnis („Teisei būti pamirštam“) yra netaikomas. Net teistumo išnykimas nėra pakankama faktinė aplinkybė, galinti įpareigoti interneto svetainės valdytoją „pamiršti“ teistą asmenį. Lietuvos įstatymų leidėjas įtvirtino praktiškai absoliučią „teisės būti pamirštam“ išimtį Lietuvoje. Vienintelis atvejis, kai teisė būti pamirštam turi būti praktiškai realizuojama yra tada, kai duomenų subjektas atšaukia sutikimą tvarkyti jo asmens duomenis ir toks sutikimas buvo vienintelis pagrindas tvarkyti jo duomenis. Svarbu pažymėti, kad sutikimo atšaukimas nedaro poveikio sutikimu pagrįsto duomenų tvarkymo, atlikto iki sutikimo atšaukimo, teisėtumui. Be to, asmuo negali reikalauti ištrinti visą žiniasklaidoje paskelbtą turinį remdamasis Reglamentu, nes šis teisės aktas nenumato informacijos, kuri nėra asmens duomenys, pašalinimo pareigos.

Konsultuojant asmenis iš esmės sprendžiami klausimai dėl tinkamo balanso tarp savo teisės siekiančių ginti asmenų teisių gynimo ir laisvės gauti ar skleisti informaciją. Susiduriančių teisių kolizija sprendžiama ieškant teisingos pusiausvyros. Esminiai kriterijai nustatant tinkamą pusiausvyrą yra tinkamas susidūrusių teisių vertybių turinio konkrečioje situacijoje atskleidimas ir proporcingumo siekiamam tikslui principo pritaikymas. Konsultuojantys Tarnybos specialistai turi teisingai identifikuoti teisinę problemą, ją išanalizuoti ir, remdamiesi teismų praktikoje suformuota jurisprudencija, pateikti kvalifikuotą atsakymą. Užtikrinant kokybišką teisių konsultacijų teikimą, Tarnybos specialistams būtina nuolat domėtis žiniasklaidos tendencijomis, sekti naujoves, gilintis į aktualiausias tarptautinių ir nacionalinių teismų praktiką. Ne tik nagrinėjant gautus skundus, tačiau ir konsultuojant į Tarnybą besikreipiančius asmenis vis dažnesni atvejai, kai reikalinga profesionali naujųjų informacinių technologijų veikimo analizė ir supratimas.

Tarnybos teikiamos teisinės konsultacijos yra efektyvi prevencinė priemonė išvengiant pažeidimų, o kai pažeidimas jau padarytas – tai yra pirmas ir visiems prieinamas žingsnis į teisinę gynybą. Nereti atvejai, kai pakanka Tarnybos specialisto konsultacijos, kad būtų paskatintas pažeistos teisių ir pareigų pusiausvyros atstatymas. Tokiu būdu situacija neperauga į skundo pateikimo fazę, sutaupoma laiko ir žmoniškųjų resursų, nes rezultatas pasiekiamas net nepradėjus administracinių procedūrų.

Atsižvelgdama į didžiausią susidomėjimą keliančių klausimų srautus, Tarnyba nuolat papildo savo interneto svetainėje skelbiamą rubriką „Dažnai užduodami klausimai (DUK)“, pagal galimybes ir poreikį rengia bei skelbia viešas rekomendacijas, konsultacijas, pranešimus, įrašus Tarnybos Facebook paskyroje.

2022 m. Tarnyba kartu su partneriais per įvairius komunikacinius kanalus aktyviai vykdė projektinių veiklų viešinimą. Tarnybos vykdomo projekto CONCON rėmuose buvo parengtos ir šalies interneto portaluose paskelbtos publikacijos, kaip apsaugoti savo duomenis socialiniuose tinkluose, kaip būnant piliečiu – žurnalistu skelbti visuomenei svarbią informaciją, nepažeidžiant asmens duomenų apsaugos reikalavimų. Buvo sukurti 5 edukaciniai vaizdo klipai, dalyvauta radijo laidose asmens duomenų apsaugos tematika.

Tarnybos veiklos efektyvumo, kokybės gerinimas, žinomumo visuomenėje didinimas yra Tarnybos veiklos prioritetas. Stengiamės pristatyti Tarnybos teikiamą naudą visuomenei, institucijos kuriamą vertę, kokybiško ir profesionalaus darbo rezultatus, indėlį į demokratijos plėtrą. Tikslingam

šviečiamojo ir edukacinio pobūdžio informacijos apie žmogaus teisių visuomenės informavimo procesuose gynimą pasitarnauja įvairios komunikacinės veiklos Tarnybos kartu su partneriais vykdomų europinių projektų rėmuose. Tarnyba ir toliau orientuosis į rekomendacijų, gairių, konsultacijų teikimą ir panašių visuomenę šviečiančių bei informuojančių veiklų tęstinumą.